

»Hrvatsko proljeće« omogućilo je dostojan pokop ubijenih hercegovačkih franjevac

Sa zemnim ostatcima i sudbinom dvanaestorice fratara u ratnom skloništu na Širokom Brijegu

Ozračje ratnog skloništa učvršćuje čovjekovu životnu odluku

PIŠE: DR. SC. FRA ŠIMUN
ŠITO ĆORIĆ

Za mene je ovaj jedinstveni događaj počeo kad me jednom na Humcu pozvao meštar novaka fra Leonardo Oreč i rekao da ima sa mnom nešto ozbiljno popričati. Nisam se nadao ničemu lošem jer on je već prije prema nama u novicijatu bio dosta otvoren. Prema meni je posebno bio susretljiv i unatoč mrmljanju nekih u samostanu nije mi prigovarao što nosim dugu kosu i oblačim se u uske traperice, a dopustio mi je i da donesem gitaru u novicijat, pa i nastupim javno ponekad, a što takve i slične stvari nisu dotad bile dopuštane

novacima.

Iznenadio me je u tom razgovoru kad me najprije počeo pitati bojim li se mrtvaca i jesam li ikada sudjelovao u otkapanju starih grobova. Rekao sam da nisam imao prigodu biti uz mrtvaca, a da sam u djetinjstvu s još dvojicom dječaka, s Nedjeljkom Kordićem i Krešimirom Galićem, na svojoj Paoči, na lokaciji staroga Krešića greblja, gdje se sačuvalo više od petnaest stećaka i gdje smo se mi djeca skupljali i znali igrati nogomet tu na ledini, jednom došao u dodir s ljudskim kostima. Igrajući se, jednom smo tu uz seosku lokvu pod velikim pločama »otkrili« neke kosti, počeli ih vaditi i slagati. Potom je naišao

moj otac iz vinograda i ukorio nas da se to ne radi, da su to ljudske kosti, da ih odmah vratimo gdje su i bile. On je onda otišao kući, donio lopatu i motiku te kopajući okolo, nabacio dosta zemlje po tim pločama.

Fra Leonardo me onda upitao koliko

Sve se radilo u tišini. Tadašnje jugokomunističke vlasti nisu smjele saznati da netko ulazi u ratno sklonište i zanima se za pobijene franjevece.

znam o stradanju fratara krajem Drugoga svjetskog rata na Širokom Brijegu. Rekao sam mu da o tome ne znam gotovo ništa, osim što sam kao dječak čuo jednom ili dvaput kako je fra Vojo Mikulić, koji je znao naići u našu obitelj, nešto u razgovoru s mojim roditeljima tiho razgovarao o zapaljenim fratrima na Širokom Brijegu. Kada su primijetili da ja to slušam, mater mi je rekla da to još nije za mene i da se idem igrati. Dodao sam još da sam uvijek ponešto slušao o strašnim mučenjima i ubojstvima naših 66 fratara što su učinili partizani, ali nikada cjelovito i подробно.

Onda mi je fra Leonardo potvrdio da je točno to što sam čuo, da su toga dana 1945. kad su ušli gore u samostan partizani iz čista mira ubili dvanaest fratara koje su zatekli u samostanu i koji, znajući da nisu ni krivi ni dužni, nisu htjeli bježati niti se kriti pred partizanima.

ULAZAK U RATNO SKLONIŠTE U TAJNOSTI, S JUŽNE STRANE, 10. RUJNA 1969.

Reče da su ih ubacili u ratno sklonište uz samostan i zapalili ih. Pri bacanju u to sklonište, reče, prema jednome pouzdanome svjedoku još su neki od njih pokazivali znakove života. Čak su jednoga starog fratara, koji je bio teško bolestan i nepomičan u krevetu, vukli s kreveta, ubili i tamo ubacili.

Čudio sam se pred njim i pitao zašto se o tome više ne govori čak ni među nama fratrima. Rekao mi je da su vlasti više puta strogo prijetile fratrima i slali poruke na različite načine da se ne primiču ratnom skloništu i da o svemu tome ne bi slučajno komu što god izustili jer će im se dogoditi kao i onima u skloništu. Meni je tu prijetnju bilo lako shvatiti jer sam u vlastitoj kući imao slučaj tatina brata Ivana kojega su kao mladića partizani nakon rata ubili i nikad nismo smjeli ni pitati gdje su mu bacili tijelo zajedno s još dvojicom ubijenih.

Sada su vremena malo mekša pa je, otkri mi, u Provinciji ipak odlučeno da se tajno uđe u to sklonište, pokupe kosti i dostojno ih se negdje pokopa. Zato me on pitao bih li ja s još nekoliko kolega htio ući u to ratno sklonište i pokupiti kosti tih fratara koji su smaknuti samo zato što su nosili franjevački habit. Ja sam to osjetio kao nevjerojatno veliku stvar, bio ponosan na toliko povjerenje da baš ja mogu u tome sudjelovati. Osjećao sam se posebno počašćenim i izabranim da u tome sudjelujem, to mi je čak zvučalo vrlo izazovno, te sam odmah rekao da rado stojim na raspolaganju. Još se dobro sjećam da me fra Leonardo jasno upozorio da o tome ni među fratrima ni među civilima ni slova ne spominjem. Kada sam ga upitao tko će od kolega još sa mnom biti, rekao je da će još ovih dana vidjeti.

Ne znam koliko je točno vremena prošlo, ali ubrzo nakon toga razgovora, fra Leonardo je jedne večeri pozvao fra M. P., mene i još jednoga kolegu. Nikako sa sigurnošću ne mogu reći tko je bio taj treći i nekoliko mi se kolega vrti po glavi. Reкао je da ujutro nakon mise i

POSMRтни OSTATCI POBIJENIH U RATNOM SKLONIŠTU

doručka u habitima idemo na Široki Brijeg, a da sa sobom poneseo jednostavnu radnu odjeću. Ujutro sam se iznenadio kad fra Leonardo nije pošao s nama, nego nas je netko drugi od fratara iz samostana na Humcu odvezao na Široki Brijeg.

Tamo smo se u samostanu presvukli. Sjećam se da se oko nas u blagovaonici skupilo više fratara i nije bila vesela atmosfera kao što obično bude. Jedan od njih, nisam siguran koji, isto se obukao u radnu odjeću, dao nam neke upute i imao za nas već pripremljene stvari: jedan manji kofer ili sanduk, nešto kao košaru s poklopcem, jednu ili dvije vreće, rukavice, svijeće, dva fenjera ili svjetiljke garbituše i više komada alata. Sjećam se da je bila motika, lopata i vile. Zadaća nam je bila da pokupimo ostatke kostiju i sastružemo svu zemlju i ga-rež po dnu skloništa i stavimo u vreće.

Poveo nas je prema skloništu. Nisam sada siguran jesmo li ušli unutra sa strane Bakamuše ili na ulaz sa strane samostana, ali, koliko se danas sjećam, kada smo ušli, mislim da je onaj drugi ulaz bio zatrpan ili mi se to činilo od slabe svjetlosti i u onoj neobičnoj jezi unutra. Ostala mi je također slika pred očima kako se na ulazu toga nevidljivoga ratnoga skloništa svila neka kupina, drača, zelenilo. On je vilama malo

razmaknuo to žbunje i, sklanjajući još nešto, prvi ušao unutra. Kada smo ušli i zapalili svijeće i svjetiljke, taj je naš fratar navukao iza nas na ulaz granje od onoga žbunja. Tek sam poslije naćuo da su još dvojica fratara bila vani na dva mjesta podalje od skloništa i ćuvali stražu te bili spremni javiti nam ako bi što trebalo.

Onda je taj fratar koji nas je vodio u tom tada za mene jezivu prostoru rekao da se najprije kratko pomolimo. Ne sjećam se što smo molili, ali mi je ostalo u pameti da je nazvao mućenicima ovu dvanaesticu fratara i završio molitvu rijećima »sveti naši mućenici«, a mi smo spontano odgovorili: »Molite za nas!«

Kako sam u međuvremenu ćuo podrobnije informacije o ovom strašnom zloćinu, oćekivao sam mnogo više kostiju. Ni tada ni poslije nisam se raspitivao je li još netko prije nas i tko skupljao njihove zemne ostatke. Zaključujući po mjestu i malom prostoru u crkvi gdje su kasnije pokopani njihovi zemni ostatci, izgleda da ih nije ni bilo mnogo više, da su temeljito izgorjeli, ali to je samo moja pretpostavka. Ostala mi je slika koju smo zatekli: kao da je netko u jednom kutu nasuprot nas gdje smo ušli, skupio na hrpu većinu preostalih pougljenih kostiju, a po cijelom skloništu

bilo je tu i tamo kao »razbacanih« kostiju, malih neprepoznatljivih gorevina i neke crne vlažne zemlje. Navukli smo rukavice i počeli sve to pozorno skupljati. Sada se dvoumim, jesmo li sve to uspjeli pokupiti, a posebice mi je sada nejasno u sjećanju što je sve bilo prema onome drugom ulazu u sklonište i kako je on izgledao.

Ali nikada ne ću zaboraviti kako su izgledali neki ostatci izgorjenih i nagorenih ljudskih kostiju. I danas mi je pred očima jedna malo duža slomljena kost koja se još zajedno držala. Izgledala je kao slomljena, najvjerojatnije potkoljenica, te polovica lubanje, koja mi nije izgledala nagorena, nego prilično trula i raspadajuća. Možda je to i od prevelike vlage unutra, ali ja sam zaključio da su sigurno našem fratra tih zemnih ostataka morali nečim smrskati glavu. Također se trajno sjećam da nikada takav čudan miris nisam osjećao kao kroz cijelo to vrijeme dok smo bili u ratnom skloništu, a nije me ni na nešto meni poznato podsjećao. Po mnogo garuži i nekoj doslovce crnoj zemlji po dnu ratnoga skloništa bilo je očito da su ti ljudi bili zapaljeni i gorjeli. Mi smo sve to šutke uredno strugali, skupljali i stavljali u vreće.

Unutrašnjost ratnog skloništa odavala je da je vjerojatno prije netko još ulazio. Trebalo je pokupiti preostale posmrtno ostatke ubijenih, kao i garež koja je ostala nakon što su zapaljeni. O svemu se nikomu ništa nije smjelo govoriti.

Također sam zaključio da je netko prije nas tu već bio unutra jer je bilo očito da su kosti bile pomaknute i nije ih bilo tako puno kako sam ja očekivao od dvanaest ljudi. Još znam da sam držeci svjetiljku u ruci pretraživao zidove ratnoga skloništa nadajući se da ću otkriti neko pisano slovo, poruku, crtež

križa ili slično, ali na moje razočaranje ništa takvo nisam našao. Ne sjećam se je li unutra bilo nekih drugih predmeta kao što su ostatci krunice, križeva ili što slično. I to mi je bio znak da je tu netko već prije nas nešto pokupio, ali to s punom sigurnošću ne mogu tvrditi.

Kada smo bili gotovi ili obavili dobar dio posla, fratar koji nas je vodio bez riječi se izvukao iz skloništa i vratio za nekoliko minuta. Rekao je da sve ponesemo i da možemo ići. Izvukli smo se tako iz ratnoga skloništa, a u samostanu nas je čekalo više fratara. Koliko se sjećam, sve smo to položili u jednoj od prvih soba kada se uđe u kulaustar samostana. Netko je počeo molitvu i završio je riječima »sveti naši mučenici«, a mi smo svi odgovorili: »Molite za nas!« Iako je bilo vrijeme ručka, znam da nismo po običaju ostali na ručku s drugim fratrima u samostanu, nego se samo malo umili, navukli habite i odmah vozili natrag za Humac. Nama je bila malo neobična ta brzina, ali smo komentirali da je to iz nekih sigurnosnih razloga.

U ovom kontekstu još i ovo, a što mi je dodatno pomoglo da ne zaboravim ovo što sam naveo. Kada sam se 1977. zakratko naselio u naš samostan u Slanom, o ovom sam svom iskustvu pričao s gvardijanom fra Radovanom Petrovićem. Od fratara samo smo nas dvojica bili tu u samostanu i o svemu znali pričati. Jednom sam, ne sjećam se vremenski kada, i s fra Leonardom o svemu tome popričao. Onda sam sve to i na nekom starom stroju za pisanje nabacano napisao računajući da ću to poslije jezično i stilski dotjerati. Sve mi je to zacijelo pomoglo da zadržim u sjećanju više pojedinosti u svezi s ovim slučajem. Kada sam odlazio u Ameriku te jeseni, ostavio sam u nesređenu potkrovlju među starim stvarima punu nabacanu kartonsku kutiju svojih osobnih pisama koje sam primao, fotografija, pjesama i drugih tekstova koje sam pi-

sao, pa i ovaj spomenuti o dvanaestorici i sl. Na kutiji sam debelo napisao svoje ime.

Među pismima je bilo dosta privatnih iz mojih studentskih dana iz Luzerna. Uz njih su mi bila još važna ona od nekih hrvatskih političkih emigranata s kojima sam držao vezu te manja korespondencija iz hrvatskih emigrantskih novina *Nova Hrvatska* iz Londona i *Danica* iz Chicaga u kojima sam pod pseudonimom povremeno surađivao, a koje mi je prenio netko od švicarskih prijatelja koji su mi bili došli na mladamisu na Paoču.

Kada sam se nakon pet-šest godina vratio iz Amerike, jednom otišao u Slano i to potražio, potkrovlje je bilo sređeno i očišćeno, a moje kutije nigdje. Nikad nisam tragao da ju nisu možda prebacili negdje među takve fratarske ostavštine u samostan u Mostaru.

Ovo pišem i radi toga ako bi se ta kutija negdje našla, da se zna o čemu je riječ. Ipak mislim da je najvjerojatnije sve davno završilo u smeću jer netko nije držao do osobnih kutija i natrpanih papira u njima.

Još se dobro sjećam jedne značajne stvari za mene osobno, a vezana je za ovo naše sudionništvo u »prijenosu kostiju« dvanaestorice fratara. Tada, nakon godine novicijata i osamnaest mjeseci vojske koju sam bio odslužio, a počeo ili bio pred studijem teologije, ponekad sam se propitivao hoću li ja stvarno nastaviti tim putem i biti fratar. Dok sam bio u tom ozračju toga ratnog skloništa i osjećao svu tu muku i sudbinu dvanaestorice fratara, čvrsto sam odlučio da si više nikada takva pitanja ne ću postavljati i osjetio sigurnost da ću nastaviti ono u čemu su ova moja subraća bila tako svirepo zaustavljena.

Kada sada o svemu tome razmišljam, nisam siguran je li ovo sve bilo početkom ljeta 1970. ili 1971. godine?! ✍

Iz sadržaja

IZ LJETOPIISA	4
STRATIŠTA	26
POBIJENI	29
GLAS O MUČENIŠTVU	31
GLAS O ČUDESIMA	40
ODJEK U PUKU	41
DJELA POBIJENIH	42
NATJEČAJ	43
POVIJESNE OKOLNOSTI	50
PODLISTAK	51

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«, XVIII., 1 (33), Široki Brijeg, siječanj – lipanj, 2025.

Broj zaključen 31. prosinca 2024.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:

fra Miljenko Stojić, vicepostulator

LEKTURA I KOREKTURA:

Zdenka Leženić

ADRESA:

Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

VEZA:

tel.: +387 39 700-325

faks: +387 39 702-936

e-pošta: mostar@pobijeni.info

internet: www.pobijeni.info

GRAFIČKI PRIJELOM I TISAK:

FRAM-ZIRAL, Mostar

GLASILO IZLAZI POLUGODIŠNJE:

siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

CIJENA POJEDINOG PRIMJERKA:

3 KM; 1,5 EUR

GODIŠNJA PRETPLATA (S POŠTARINOM):

BiH 8 KM; HR i EU 9 EUR; CH 9 CHF; SAD 14 USD;

Canada 14 CAD

ŠLANJE PRETPLATE, DOBROVOLJNIH PRILOGA...:

a) poštanskom uputnicom

b) UniCredit Bank d.d. Mostar; Korisnik: Hercegovačka franjevačka provincija; Svrha: prilog Vicepostulaturi tekući račun: 3381602276649744

devizni račun:

IBAN: BA393381604876650839

SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

Urednikova riječ

FRA MILJENKO STOJIĆ

Dragi čitatelji!

Nakon punih godinu dana opet smo pred vama. Pripremali smo ubrzano pokretanje ovoga našega postupka na biskupijskoj razini, što će, nadamo se, uskoro uslijediti. U sljedećem broju bit će više o svemu. A ovom broju povećali smo broj stranica kako bismo nadoknadili neizlaženje *Stopama pobijenih* u srpnju.

Dovršavaju se polako spomen-orgulje na Širokom Brijegu u čast hercegovačkih pobijenih franjevac. Ako Bog da, jednoga dana bit će one ne samo u Gospinu svetištu nego i u svetištu hercegovačkih franjevačkih mučenika. Naravno, kada ih Crkva proglasi takvima. Sada ustrajno skupljamo svjedočanstva i dokumente da bi se to što prije dogodilo. Stoga koristimo i ovu priliku zamoliti sve vas koji nešto znate da nam to što prije dojavite. Nema veze ako ste to nekada već rekli nekom svećeniku, možda to nije došlo do Vicepostulature. Isto tako nemojte razmišljati da to što znate nije tako važno. Možda baš to upotpuni mozaik kojemu je nedostajao samo taj kamenčić.

Nastavljamo i s vanjskim uređivanjem mjesta gdje su ubijeni franjevci na Širokom Brijegu jer je uprava Hercegovačke franjevačke provincije, na čelu s provincijalom fra Slavkom Soldom, Široki Brijeg već početkom ovoga stoljeća proglasila središnjim žrtvoslovnim mjestom Hercegovačke franjevačke provincije. Ubijeni franjevci, naime, ili su rođeni na Širokom Brijegu, ili su na njemu službovali, ili su tu stjecali školsko znanje. Nije stoga čudno da puk sve pobijene hercegovačke franjevce štuje kao Širokobriške mučenike te se obično utječe svima njima bez obzira na to gdje su ubijeni.

Da, važna su nam i svjedočenja o milostima, možda čudima, koja je netko dobio po njihovu zagovoru. Znamo da naš narod nije naučio o tome previše brinuti zbog hude povijesti u kojoj se sve donedavno nalazio. Ali sada je drugo vrijeme. Stoga častimo svoje mučenike, pričajmo o njima i neka nam budu uzorima.

Mir vam i dobro!

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesna« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

»Prema odredbama vrhovnog svećenika Urbana VIII., zabranjeno je da sluga Božji, bez prethodnog dopuštenja Svete Stolice, bude predmetom javnoga crkvenog štovanja. Te odredbe nipošto ne priječe privatnu pobožnost sluzi Božjem, niti spontano širenje njegova glasa svetosti ili mučeništva i znakova. (čl. 117, § 1. i 2.)

Ako nije pronađeno nepropisno štovanje, biskup ili njegov ovlaštenik pristupa sastavljanju izjave o neiskazivanju štovanja, tj. izjave kojom se potvrđuje da se odluke Urbana VIII. poštuju. (čl. 119, § 1.)«

Iz Upute *Majka Svetaca*